CARL DEVOS & PATRICK HUMBLET (eds.)

«Arbeid vs. kapitaal. Een kwarteeuw staking(srecht)»

Gent, Academiapress, 2007, IX + 214 p.

Op 21 december 1981 velde het Hof van Cassatie het arrest De Bruyne, een mijlpaal in de evolutie van het stakingsrecht en het collectief arbeidsrecht in België. Dit arrest bevestigde niet alleen dat werknemers het recht hadden om te staken en om die reden niet konden ontslagen worden, maar voegde daar nog aan toe dat het ging om een individueel recht dat niet het monopolie was van de meest representatieve vakorganisaties; die laatste zijn nochtans de ruggengraat van het Belgische stelsel van collectieve arbeidsverhoudingen. Dat het arrest als baanbrekend kan worden beschouwd heeft ermee te maken dat in de loop van de 20ste eeuw de wetgever zich op de vlakte hield wanneer het erom ging de staking te reglementeren. Die interventies dateren dan nog uit de periode onmiddellijk na de Tweede Wereldoorlog : de burgerlijke mobilisatie van Achiel Van Acker (een stakingsverbod) en de wet van 19 augustus 1948 op de prestaties van algemeen belang in vredestijd, die ervoor zorgt dat in geval van staking essentieel geachte activiteiten voor het behoud van het productieapparaat (bv. beletten dat een hoogoven uitdooft) toch verzekerd blijven. Specifiek aan deze regeling is dat de verantwoordelijkheid bij de sociale gesprekspartners en niet bij de staat wordt gelegd.

Het arrest De Bruyne had betrekking op een conflict in de Antwerpse petroleumindustrie (SIBP). De werkgever betwiste het recht van De Bruyne om deel te nemen aan een spontaan uitgebroken staking omdat hij als syndicaal afgevaardigde de plicht zou hebben de sociale vrede te bewaren. De Bruyne werd ontslagen, vocht het ontslag aan en kreeg uiteindelijk gelijk. Het arrest vierde vorig jaar zijn vijfentwintigste verjaardag, reden voor de vakgroep sociaal recht en het Instituut voor Politieke Besluitvorming en Conflictmanagement van de Gentse universiteit om er een studienamiddag aan te wijden, waarvan dit kleine boek de neerslag vormt. In die vijfentwintig jaar is de maatschappelijke aanvaarding van de staking sterk geëvolueerd. Denken we maar aan het proces dat onlangs werd ingespannen door passagiers die gestrand waren op de luchthaven van Zaventem door een stakingsactie die de geplande vakantie in het water deed vallen en de alsmaar luider klinkende vraag naar een minimum dienstverlening bij stakingen in de openbare sector. In die vijfentwintig jaar is ook

de betekenis van de staking veranderd, onder meer door de globalisering en de voortschrijdende Europese integratie.

Redenen genoeg dus om de referaten van de studiedag uit te geven en de resultaten zo te presenteren dat ze eveneens toegankelijk zijn voor een publiek van niet-specialisten. Dat is ook de doelstelling van de samenstellers. De auteurs zijn juristen en politicologen, specialisten op het gebied. Tine Boucké (politicologe) neemt vanuit een eerder theoretisch perspectief de machtspositie van de Belgische vakbonden onder de loupe. Haar collega Kurt Vandaele geeft een overzicht van de stakingen in België sinds de jaren 1970. De Antwerpse jurist Marc Rigaux, die in 1979 een standaardwerk publiceerde over de staking schetst een overzicht van het collectief actierecht sinds 1981. Zijn collega Patrick Humblet (UGent) geeft een overzicht van alle wetgevende initiatieven om de staking te reguleren. De bundel wordt afgesloten met een bijdrage van jurist Filip Dorssemont (Universiteit Utrecht en KU Leuven), die het arrest bekijkt vanuit een rechtsvergelijkend perspectief en vooral ingaat op de impact van de Europese Unie op de staking binnen de nationale rechtsorde.

Deze bundel levert heel wat interessante inzichten op. In de eerste plaats op het feitelijke vlak. De gegevens die Kurt Vandaele samenbrengt over de stakingen sinds de jaren 1970 en de manier waarop hij ze verwerkt zijn nieuw. Marc Rigaux geeft een mooie synthese van de evolutie van het recht om te staken en het stakingsrecht sinds de jaren 1980. Patrick Humblet brengt een goed overzicht van alle wetsvoorstellen die werden gelanceerd om het stakingsrecht te beperken of integendeel ervoor te zorgen dat burgerlijke rechtbanken niet meer zo gemakkelijk kunnen worden ingezet om stakingen te bemoeilijken, zoniet onmogelijk te maken. Hij schetst de constantes : ook al wees Jean Gol erop dat het weinig zin had te beginnen aan een beperking van het stakingsrecht, kwamen de voorstellen in die richting, die soms neerkwamen op het herinvoeren van het artikel 310 SWB, dat in 1921 werd geschrapt, uit liberale hoek. Voorstellen om de staking te beschermen werden steevast ingediend door socialistische politici en in mindere mate door de Groenen. De christendemocratische familie manifesteerde zich op dit vlak helemaal niet. De auteur relativeert het belang van deze initiatieven. Hij toont aan dat ze juridisch vaak rammelen en dus vooral moeten gezien worden als een ‘signaal’ aan de achterban.

In de bundel is veelvuldig sprake van de impact van globalisering en internationalisering en de impact ervan op de betekenis en het nut van de staking. Filip Dorssemont gaat in zijn bijdrage in op een heel concreet gevolg van met name de Europese eenmaking. Het beleid van de Unie is gebaseerd op liberalisering dus ook van de arbeidsmarkt. Stakingen kunnen in bepaalde gevallen beschouwd worden als een aantasting van het vrij verkeer van personen, zo blijkt uit een analyse van een aantal cases. Telkens moet aannemelijk gemaakt worden dat de belemmering van het vrij verkeer door het uitoefenen van het recht om te staken, zoals bepaald in de nationale wetgeving, proportioneel is. Dit geeft aan de rechterlijke macht een grote invloed, wat sommigen doet spreken van een "*gouvernement des juges*".

Niet alleen op het informatieve vlak is dit beknopte werk een aanrader voor iedereen die in de thematiek geïnteresseerd is en voor de historicus van de recente periode, het lange termijn perspectief dat in de meeste bijdragen gehanteerd wordt, is erg verhelderend; zelfs voor wie deze problematiek al een tijdje volgt. Zo wordt duidelijk waarom de werkgevers begonnen met het indienen van eenzijdige verzoekschriften bij de burgerlijke rechtbank om op te treden tegen stakers: het was vanuit hun perspectief een noodzakelijk alternatief na het arrest De Bruyne, dat hen een middel ontnam om op te treden tegen stakers. Een andere vaststelling is de consistentie van het patronale eisenpakket, waarin loonkostbeheersing sinds de jaren 1970 centraal stond. Dat eisenpakket heeft geleidelijk zijn weg gemaakt zodat het paradigma van de productiviteit dat het overleg reguleerde sinds de jaren 1960 plaats maakt voor dat van de competitiviteit, waarvoor de staat zich garant stelt.

Het lange termijn perspectief laat ook zien hoezeer de maatschappelijke context rond de arbeidsverhoudingen in vijfentwintig jaar veranderd is. De maatschappelijke acceptatie van de staking is vandaag veel kleiner dan in het begin van de jaren 1980. Dat is enigszins paradoxaal, want Kurt Vandaele toont goed aan dat de stakingsactiviteit vanaf de jaren 1990 een neerwaartse trend vertoont en we beland zijn op het niveau van de jaren 1960, het laagste van de twintigste eeuw. Bovendien is België in Europees perspectief geëvolueerd van een land met een matige naar een land met een zeer lage stakingsactiviteit. De tanende acceptatie van de staking heeft vooral te maken met het veranderende ideologisch-politieke klimaat,

waarbij neoliberale opvattingen meer toonaangevend worden en met het groeiend aandeel van stakingen in de dienstensector zoals blijkt uit de analyse van Kurt Vandaele. Van stakingen in de dienstensector, zeker wanneer het gaat om openbare dienstverlening zoals het openbaar vervoer, hebben de burgers meer direct last dan van een staking in de industrie.

De analyse van de staking maakt heel wat onderliggende fundamentele verschuivingen die zich de laatste vijfentwintig jaar geleidelijk hebben voltrokken en die verregaande maatschappelijke en politieke gevolgen hebben goed zichtbaar : verschuiving van de tewerkstelling en tertiairsering, grotere impact van de overheid in de arbeidsverhoudingen, zowel als partij als werkgever enz. Eén van de meest opvallende vaststellingen in dit verband is de noodzaak om de staking te zien in een breder perspectief en andere actievormen mee te nemen. Vandaar de pleidooien om niet alleen de staking, maar eerder de collectieve actie te reguleren.

Dit boek is mede door dit langetermijnperspectief relevant voor de historicus die de recente periode bestudeert en de visie van politicologen en juristen brengt nieuwe inzichten. Bij enkele punten kunnen vragen worden gesteld. De analyse van Tine Boucké is vanuit theoretisch oogpunt erg verhelderend, goed doordacht en stelt een aantal algemeen aanvaarde opvattingen over de crisis van de vakbonden in vraag, maar roept ook vragen of discussiepunten op. Dat is het geval met het hegemonisch worden van het neoliberalisme. Volgens dit artikel is dat het geval vanaf de jaren 1980. Kan dat wat België betreft wel hard gemaakt worden ? In 1982 kwam weliswaar een rooms-blauwe regering aan de macht die sterk door het neoliberalisme werd beïnvloed maar dit kabinet hield het niet zo lang uit. Na 5 jaar kregen de socialisten opnieuw regeringsverantwoordelijkheid en dit voor een periode van 18 jaar, wat een heel andere situatie schiep dan in de buurlanden. Deze rooms-blauwe regering had bovendien een christendemocratische component die andere beleidsaccenten legde. Kurt Vandaele wijst in zijn bijdrage ook op de eerder bescheiden krimp van de welvaartsstaat in België onder de neoliberale globalisering. Een conclusie die overigens ook naar voor komt in economisch historisch onderzoek verricht aan de UCL. Bovendien is het intellectuele klimaat in België minder getekend geweest door het neoliberalisme dan bijvoorbeeld in Nederland, waar de marktwerking veel verder en consequenter werd

doorgevoerd. De precieze chronologie van de impact van het neoliberalisme in België verdient m.i. nog nader onderzoek, waar ook het punt kan worden meegenomen of het inderdaad zo is dat de institutionele inbedding van de vakboden bij een neoliberale hegemonie gevaar loopt. Wat we nu vaststellen is dat de institutionele inbedding structureel niet ingrijpend verandert, maar dat de rol en functie die deze inbedding krijgt anders wordt en in de richting van het competitief corporatisme gaat.

Ook over de evolutie van de sociaaldemocratie roept deze publicatie vragen op. Tine Boucké geeft aan dat de sociaaldemocratie zich vanaf de jaren negentig meer en meer ging beroepen op het harmonie- of evenwichtsmodel. Dat was een breuk voor die beweging en voor de sociale bewegingen in het algemeen omdat de debatten binnen die bewegingen ‘altijd geput hebben of vertrokken zijn’ vanuit een conflictmodel. Deze laatste stelling is betwistbaar omdat de christelijke arbeidersbeweging dat net niet heeft gedaan en is uitgegroeid tot een heel succesvolle sociale beweging, zeker in België. Wordt de breuk hier niet te absoluut voorgesteld ? De socialistische beweging is vertrokken van de ideologie van de klassenstrijd en was zeker in België sterk ouvriëristisch, maar er waren ideologische stromingen binnen de sociaaldemocratie die in een andere richting gingen, zoals het demanisme in de jaren dertig en het ‘moderne socialisme’ voorgestaan door bv. Guy Spitaels in de jaren 1960-1970. Vooral de praktijk spoorde vaak niet met de ideologie van de klassenstrijd. Dat blijkt niet alleen uit de deelname aan het sociaal overleg, maar ook uit de steun en het begrip van de leiders van de sociaaldemocratie voor de moeilijkheden van de Belgische ondernemers in het algemeen en de holdings in het bijzonder en de inspanningen die geleverd werden op het vlak van bijvoorbeeld de steun aan de ontwikkeling van de Belgische buitenlandse handel door socialistische ministers, vanuit de opvatting dat ondernemers en werknemers een gedeeld belang hadden. Deze voorbeelden maken duidelijk dat er in de ideologie en de praktijk van de sociaaldemocratie aanknopingspunten voor harmoniedenken waren. Wel was dit harmoniedenken niet vanzelfsprekend en een bron van spanningen. Verklaart dit misschien ook waarom de christelijke arbeidersbeweging vandaag relatief beter lijkt stand te houden dan de sociaaldemocratie ? Dit conflict is bij hen minder uitgesproken.

Kortom, dit boek is niet alleen interessant omdat het voor het eerst een synthese brengt van de recente geschiedenis van de staking, veel nieuwe feiten en inzichten aandraagt maar vooral omdat het nieuwe vragen en onderzoekspistes opent voor historisch onderzoek over de heel recente periode.

Dirk Luyten